

ELEMENTE DE INTERFERENȚE SLAVO-ROMANICE
LA NIVELUL LIMBII ROMÂNE

1. Faptele ce urmează a fi prezentate (*neam, pocăraș, sămitale*) au fost reperate în urma cercetărilor de teren efectuate la minoritarii români din Bulgaria, în zona cu limitele Nikopol-Kozlodui de pe malul drept al Dunării, și din Ucraina, Bazinul Donului. Ele reprezintă cazuri individuale, dar în ansamblu dobândesc relevanță pentru evoluția fondului romanic al limbii române sub impulsul elementului slav. Menționăm că toate aparțin palierului dialectal și ilustrează gramatica și vocabularul, la nivelul lingvistic corespunzător.

2. **neam**, un regionalism specific graurilor dacoromâne sudice, se întâlnește, cu precădere, în componența negației duble, în esență o construcție hipermarcată din punct de vedere negativ, prin aportul a doi indici prezenți în ansamblu. Construcția a caracterizat limba veche, în prezent supraviețuind în arii izolate. Recent am identificat-o și în ramificațiile teritoriale din sudul țării. Structura acesteia conține indicele negativ de bază, adverbul *nu*, și, suplimentar, un indice secund, respectiv, pronumele negativ *nimic*, convertit în adverb sau adjectiv, în funcție de elementul determinat, întocmai ca în limba veche. În consecință, semantismul fostului pronume se decodează prin ‘deloc’, când se neagă verbul și prin ‘niciun, nicio’, în cazul numelui: *Să mor eu, să rămâie* [soțul povestitoarei] *ce face? Că nu să uită nimeni **nimic*** [= deloc]. *Nu să uită nurorile, da nici nu calcă pă la noi!* (TDM, I: 209, pct. 760, Alunișu, Olt). *An n-am adunat **nimic*** [= niciun (fel de)] *struguri* (AFLR: pct. 809, Pietroșani, Teleorman). *Da tata nu mai are **nimic*** [= niciun fel de] *armătură* [= arme, armament]? (FOM VIII: 497 – Olt).

2.1. Tipul de conversiune adverbial-adjectivală, în cazul pronumei *nimic*, cu ambele posibilități de determinare, a fost semnalat pentru limba veche: «*Nemica* (*nemică, nimica, nimică*) est employé non seulement avec le sens de ‘rien’, mais aussi avec celui de ‘guère,

nullement’: *nu se află apă nemică; nemică să nu să teamă*» (Densusianu, HLR: 604). Același lingvist remarcase în *Palia de la Orăștie* secvența *nemică lucru* ‘aucune chose’, calificând pronumele negativ, cu valoare adjectivală, ‘un emploi curieux’. Construcția reperată pentru epoca actuală în Maramureș (Vulpe 1984: 335), în graiurile comunităților românești din Ungaria (Mărgărit 2003: 227–234), în Bucovina (Mărgărit 2004: 48–55), se întâlnește, și în graiurile din aria sudică, în forma originală, cum am mai afirmat, prin selectarea aceluiași indice suplimentar (*nimic*). Pentru partea meridională a țării, tipul de construcție a cunoscut o anumită continuitate a atestărilor: Coresi (apud Ciompec 1977: 485: *Și vârtute nu avea nemică*); Radu Greceanu, Cronicari munteni, 1970: 51 (*Numai lui Tucheli porunca aceasta nimic nu i-au plăcut*); Anton Pann, Noul Erotocrit, III: 54/11 (v. DLR, s.v. *nimic* 1.: *Nu te întrista nimic*); Nicolae Filimon, Opere, I, 1957: 121 (*Dar aceste talenturi nu-i mai serveau nimic*); Petre Ispirescu, Basme: 177 (*Se socotiră ei, pentru că sunt împărați și gineri de împărați, să nu le pese nimic*); Bârlea, I: 130, Mușcel (*Măi moșule, trebuie să tăiem Țapul ăsta că nu ne folosește nimic!*).

În etapa actuală, aceeași construcție, cu un pronunțat caracter învechit, continuă să existe, fără frecvența de altădată, în paralel cu noi organizări¹, apărute prin substituirea pronumelui menționat.

2.2. Una dintre variante a rezultat din înlocuirea indicelui secund *nimic* printr-un echivalent, adverbul regional *neam*, împrumut de origine bulgară² (*няма*, vb. ‘nu este, nu există, nu se află’ v. Iovan, Dicț. s. v.). *Neam* se înscrie în schema distribuțională a fostului indice, negând aceleași categorii morfologice.

2.2.1. În cele mai numeroase atestări, noul formant se întâlnește în relație cu verbul: *Mai aveam două surori, le-a dat [la școală] și n-a învățat neam!* (TDM I: 196, pct. 758, Topana Olt). *Să făcea grâu când vrea Dumnezeu, când nu, nu să făcea neam!* (TDM I: 328, pct. 773, Titulești, com. N. Titulescu, Olt). *Când i-am văzut p-ăia plini de sânge nu mă mai durea neam!* (TDO: 106, pct. 925, Ghioroiu, Olteț). “– Bă, să nu-ți fie urât că nu găsesc caii neam!” (TDM III: 149, pct.

¹ Limităm discuția exclusiv la un singur indice: *neam*, în conformitate cu titlul articolului.

² În legătură cu originea controversată a termenului *neam* v. intervențiile următoare: Graur, GS VI: 334–337; Seche 1963: 147–150; Lajos (Omăgiu lui Iorgu Iordan. Cu prilejul a 70 de ani. 1958: 845–847); Bugeanu 1967: 314.

796, Zâmbreasca, Teleorman). *O bâdihanie de guturai nu mă lasă neam!* (ALRR–Munt. și Dobr. I: h. 101, pct. 765, Comănița, com. Teslui, Olt). *I-a luat laptele [vacii]. Nu mai are lapte neam!* (AFLR: pct. 813, Bolovani, com. Cornățel, Dâmbovița). *Am rămas singură, casă n-aveam neam!* (TDM I: 156, pct. 684, Cotmeana, Argeș). De fapt, *neam* există în texte anterioare celor citate mai sus, înregistrări de dată relativ recentă. Cele mai vechi atestări provin, după DLR, din culegerile de folclor realizate la sfârșitul secolului al XIX-lea: *Care-o fi fost sterp, moșul ori baba, nu se știe, ci se povestește că n-aveau copii neam!* (Stăncescu, Basme: 309). *Nu semăna cu taică-su neam!* (ibid.: 33). *S-aude pă cer cântândă. Când le auzi să nu miști neam, așa să stai, nici să nu vorbești, c-așa-l încremenește Dumnezeu!* (ALRT II: 244, pct. 762 Valea Lungă-Cricov, Dâmbovița). *Blestemata asta dă babă fuge în toate părțile și nu șade neam cu mine!* (FOM VIII : 487 – Olt).

2.2.2. Negația dublă cu *neam* apare și la scriitori originari din partea sudică a țării: *Numai brânză să mănânc eu? Carne neam? Și-i arsei două palme!* (Vissarion 1984: 91). *În orașul ăsta babilonic, surugii ... de la Bălcești nu se pot descurca neam!* (Camil Petrescu, Opere. I: 177). *Mă hotărâsem să nu dorm neam!* (M. Lungianu, Clacă și robot: 108). *Auzise taman de-a-ndoaselea, că nu s-ar fi făcut neam bucate!* (M. Preda, Desfășurarea: 66). În primul exemplu verbul negat se subînțelege (*carne neam* [să nu mănânc]?), omisiunea lui explicându-se prin comprimarea textului de către locutorul aflat într-o stare afectivă specială, compatibilă cu brevilocvența. Prin urmare, este vorba tot de aceeași negație dublă.

2.2.3. Mai puțin numeroase sunt construcțiile în care formantul neagă un nume: [– V-ați luat cu voia părinților?] – “*Neam de voie* [= niciun fel de voie]! *Am plecat amândoi de-a-n fuga!*” (TDM III: 159, pct. 796, Zâmbreasca, Teleorman). *Nu rămâne [după defrișare] neam de copac!* (ALRR–Munt. și Dobr. III: h. 406, pct. 707). *N-are neam de bani!* (Bărbuț, Dicț. olt.: 140).

Asupra relației formant negativ + nume se pot face următoarele observații:

— indicele suplimentar se află constant în antepoziție în raport cu substantivul, neavând mobilitate topică.

— tot constant, între indice și nume, apare un conectiv, prepoziția *de*: *neam de voie*, ~ ~ *copac*; ~ ~ *bani*.

— atunci când între indicele antepus și nume lipsește elementul de legătură, contextul devine diagnostic pentru cealaltă relație: formant + verb. Citatele din opera lui M. Preda (*nu s-ar fi făcut neam* [= deloc] *bucate*) ori Vissarion (*Numai brânză să mănânc. Carne neam?* [= deloc, să nu mănânc]) ilustrează situația. Secvențele corespunzătoare cu prepoziție *neam de bucate* sau *neam de carne* ar fi dezambiguit raportul indice /nume “niciun fel de bucate; niciun fel de carne”. În absența elementului prepozițional indicele post- și antepus față de verb are valoare adverbială.

2.2.4. DLR a înregistrat *neam de*, dar nu ca negație nominală. Deoarece sursa citată a lucrat comasat *neam* (< magh. *nem* ‘rând de oameni, generație’) I. s. n., cu sensul de bază “idem” și II. adv. (< cf. magh. *nem* ‘nu’; bg. *няма* ‘deloc, defel, câtuși de puțin’), *neam de* ‘(de) niciun fel, (de) de niciun soi, deloc, defel’ figurează în cadrul articolului menționat, dar nu sub II., cum ne-am fi așteptat, ci sub I. Dicționarul-tezaur a tratat indicele negativ, determinant al unui nume, la ... *neam* s. n. 8., semnificând ‘soi, fel, gen, specie’. După secvențe de tipul *neam de pește*, *neam de pâne* (*Legătorile sunt făcute tot din ... același neam de pâne*, — T. Pamfile, *Agricultura la români*: 203), *neam de pasăre* (*Fiecare neam de pasăre să mănânce...*, — Șez. III: 120), definind soiul fiecărei categorii exemplificate, DLR inserează *neam de*. cu semantism negativ ‘(de) nici un fel, (de) nici un soi, deloc’ trecând cu vederea diferența de context pozitiv într-un caz, negativ în celălalt (cf.: *Alege alt neam de pește și-l pune la cântar* A. Pann *apud* CADE, alături de *N-am neam de făină*, T. Pamfile, *Jocuri* II: 156). Exemplele selectate în continuare pentru *neam de* fac parte însă din construcții negative: *Dă bade tot prin grădină, / Că nu-i găsi neam de tină!* (Jarnik-Bârseanu, *Doine* 406); *Te-ajunge o vreme lungă / Fără de neam de ban în pungă!* (Șez. IV: 142); *N-are neam de gologan!* (C. Rădulescu-Codin, *Legende*: 88); *Nu-i neam de struguri!* (GS V: 122); *N-are neam de spor la lucru!* (ALR I: 1323, 885); *Am o bute văruiță, / Fără neam de doagă!* (Oul) (A. Gorovei, *Cimilituri*: 265). Secvențele *neam de tină*; ~ *de ban*; ~ *de gologan*; ~ *de struguri*; ~ *de spor* semnificând ‘niciun fel de tină, ~ de ban etc.’, adică ‘deloc’ reprezintă negații. DLR a ignorat calitatea de indice negativ a lui *neam de* și posibilitatea acestuia de a intra în structura negației duble. Ultimul exemplu citat, aparent pozitiv, prin absența adverbului *nu*, este suplinit însă de prep. *fără*, care are valoarea unei negații *fără neam de doagă* = *care nu are niciun fel de doagă*.

Includerea formantului negativ în construcții nominale s. v. *neam* s. n. se explică, poate, și sub presiunea unor situații interpretabile: *Așteaptă ziua când în țară nu va mai fi neam de înșelător* (Ion Pas, Zilele vieții tale: 26). Confuzia este favorizată de numele de agent din postpoziție, în raport cu verbul, și de potențialul înțeles ‘soi, sămânță de ...’, de regulă, în astfel de construcții fiind antrenate inanimate sau abstracte (*doagă, spor* etc.). Și tocmai de aceea, preocupându-se de „etimologia adverbului *neam*”, Luiza Seche pledează pentru desprinderea acestuia din substantivul cu răspândire generală, împrumut din maghiară, proces favorizat de subsensul ‘fel, specie’ al acestuia, evident în locuțiunea *neam de*. Cercetătoarea nu a sesizat omonimia construcțiilor și contextele de ocurență diferite ale acestora, cel puțin pentru indicele negativ fiind obligatoriu cadrul unei negații simple. D. Bugeanu (1967: 314) respinge propunerea amintitei lingviste (referitoare la origine: magh. *nem*), propunând recunoașterea unui etimon slav: bg. *njama*. Argumentul decisiv, în afara celui privind repartiția (exclusiv în aria sudică cu iradierii în zone limitrofe), îl constituie regimul acestuia, independent, ca în limba bulgară sau ca în exemplele aduse de Al. Graur, care remarcase anterior (GS 1933. 34: 334–337) prezența adverbului fără determinări, în Oltenia, prezență similară cu țig. *cançi!* sau tc. *ioc!*: *Cât despre fructe, neam!* Într-un astfel de context *neam* corespunde indicelui pe care îl substituie: *nimic*: *Iapa nu voia să meargă: dă-i bătaie, dă-i învârteală. Iapa, nimic!* (TDM III: 470, pct. 821, Crevedia Mare, Ilfov). „Te-ai speriat, bărbățele?” / Răspunse el „Aș! **Nimic!**” (A. Pann, 1991: 430). Observația lui Al. Graur privind regimul adverbului se poate extinde, conform noilor materiale dialectale, și asupra Munteniei: *Nu plânge neam!* (ALRR–Munt. și Dobr., pct. 691); *Nu mai văz neam!* (*ibid.*, pct. 808); *Nu e foc neam!* (*ibid.*, pct. 691); *Nu știi neam!* (AFLR, pct. 711).

2.2.5. Ca element de inovație în structura negației duble, regionalismul *neam* substituie indicele primordial *nimic*. Echivalența valorică a celor două mărci negative se poate aprecia după următoarele:

- distribuție identică, în general, în cadrul unei negații primare;
- în special, în cazul unei interogații, prin corelarea indicelui *neam* cu adverbul de început al acesteia, ca și la indicele primordial: **Cum** era să știu dreapta, dacă **nu** vedeam **neam** din cauza ilettricului? (Gh. Brăescu, Doi vulpoi: 60) (cf. **Cum** o fi dat calu

devale ... **nu** pot să știu **nimica!** — TDM III, pct. 786, Budișteni, com. Leordeni, Argeș).

— în cazul unei enumerări, marca secundă a negației exprimată prin *neam* apare, de asemenea, ca factor comun postpus: *Nu vedeau în țara vecină cu a lor decât câmpii și iar câmpii, pustii, goale ... orașe or sate, or oameni **neam!*** (Brăiescu, op. cit.: 56). În locul negației exprimate *orașe* [*neam*], *or sate* [*neam*], *or oameni **neam***, se procedează similar ca în cazul formantului *nimic*: *Nu ți-am furat* [*nimic*], *nu am mințit* [*nimic*], *nu am curvit **nimic*** (TDM I: 38, pct. 674, Nucșoara, Argeș).

— calitatea de indice negativ este confirmată atunci când *neam* apare anticipat sau reluat de un adverb sinonim ca, de altfel, *nimic*: *Domnule maior, nu mai stau **absolut deloc, **neam!***** (TDM I: 106, pct. 782 Cetățenii din Deal, Argeș) cf. *Tata nu ne mai cunoștea **nimic, **deloc!***** (TDM I: 84, pct. 679, Cepari, Argeș).

Așadar, ca element de inovație în structura negației duble regionalismul *neam* substituie, întru totul, indicele original *nimic*. El nu a generat construcția, dar i-a prelungit existența, astfel încât tipul de negație reînnoit în partea de marcă suplimentară prezintă actualmente caracter regional și nu arhaic, ca în graiurile românești din Ungaria. La o privire superficială se poate vorbi de inovație în primul caz, de fapt arhaic în cel de al doilea, în realitate, construcția inovatoare are la bază tot un arhaism.

3. pocăraș, pe baza unei înregistrări din *ALRM SN I*: h. 262, pct. 872, 886, cu mențiunea „regionalism”, figurează în *DLR*, cu atestări din poezia populară, ca diminutiv de la *păcurar* ‘cioban’ < lat. *pecorarius*, calificat „învechit și regional”, în aceeași sursă.

3.1. Referitor la *pocăraș*, cele mai recente înregistrări de material dialectal, din aria sudică a dacoromânei, relevă o largire a distribuției atât din punctul de vedere al domeniului, limitat de dicționarul-tezaur la creația populară, cât și al spațiului. Conform surselor bibliografice, *pecorarius* s-a păstrat, mai ales, în graiurile nordice. Chiar în *DLR* textele ilustrative provin de la autori originari din Transilvania și Bucovina. În lucrările recente, respectiv, atlasele regionale, *pocăraș* apare și diversificat semantic: 1. ‘băiat, cioban tânăr care mână oile la strungă’ (*NALR-Olt. IV*: h. 768, pct. 976, 931, 998; *Gl. Olt.*, pct. 997: *Băgăm oile în târlă frumos, adică în timpu dă dimineață le bagă în târlă și trece colo-așa ... are o strungă, o ușă, p-acolo iese toate oile. Ai un **pocăraș** care le mână din târla aia așa afară pă strungă ...*

pocărașu le mân-așa pă strung-aia și ciobanu le mulge, — TDO: 425, pct. 997, Izbiceni, fostul raion Corabia), sens consemnat, ulterior, în *ALRR-Munt. și Dobr.* V, chest. 2326 „Cum să cheamă cel care dă oile în strungă”, pct. 778, răspunsul fiind o definiție a lexemului: *Copil de mână oile, mânător, pocăraș* (Plopii-Slăvitești, Teleorman). *NALR-Olt.*, în plus, a înregistrat și două variante fonetice: *pucăraș*, ~-și, pct. 977, Desa, fostul raion Calafat, și *pocăraci*, ~, pct. 993, 993 Studina și, respectiv, Orlea, localități din fostul raion Corabia. Tot acolo, în pct. 976, Ciuperceii-Vechi, fostul raion Calafat, a fost notat încă un înțeles, 2.: ‘băiat care mână animalele la arat; pogonici’.

În cercetările efectuate în comunitățile românești situate pe malul drept al Dunării, Bulgaria, am întâlnit *pocăraci*, cu sensul 1. în două localități: Milkovica [= M] și Zlatia: *Cât să mulgea, pocăracii mânau oile cu ciobanu* (M., TD-Bulg., *Glosar*).

Informațiile prezentate vizează semantismul și distribuția termenului, în evidență largire prin raportare la situația consemnată în *DLR*. Cât privește originea acestuia s-ar părea, după același *DLR*, că nu sunt probleme. Prin complexul sonor și înțeles, *pocăraș* a fost poziționat s. v. *păcurăraș* relația acestora, formală și semantică, fiind destul de evidentă. Cu alte cuvinte, *pocăraș* s-ar fi desprins, prin accident fonetic (haplologie) din *păcurăraș*, într-o primă variantă *păcuraș*, de altfel consemnată în *DLR*, refăcută prin modificări fonetice succesive: *pucăraș* (v. *ALRR-Munt. și Dobr.*), în cele din urmă: *pocăraș*. Cât privește partea terminală sufixală, în variantele -aș, -aci, fluctuația acestora este frecventă în graiurile dacoromâne sudice (cf. *Gl. Munt. arcaci* ‘loc de adăpostit oile la munte’ < tc. *arcaș*, cu varianta corespunzătoare *arcaș*). Sub aspect semantic, desprinderea *pocăraș* < *păcurăraș* se motivează îndeajuns, astfel încât chestiunea ar fi trebuit să se încheie aici. Între timp însă, informații de ultimă oră, ne obligă să reluăm discuția. În bulgară, termenul corespunzător pentru ‘mânător, strungar’ este *podkarvač*, derivat intern de la *podkarvam* ‘a mână (animale domestice)’. Prin urmare, în localitățile Milkovica și Zlatia a fost furnizat, după toate aparențele, un împrumut din limba bulgară. Ipoteza infiltrării împrumutului pe malul stâng al Dunării, în localități mai mult sau mai puțin riverane, beneficiind de posibilitatea comunicării între populații de aceeași etnie (evident, română), ni se pare plauzibilă. Preluarea acestuia (*podkarvač*), printr-o anumită adaptare, proprie foneticii populare, ne determină să presupunem o iminentă intersectare cu diminutivul

urmașului romanic în limba română: *păcuraș*. Impactul acestora a avut loc într-o zonă de interferențe româno-bulgare, pe malurile Dunării, de o parte și de alta, unde derivatul *păcuraș* ar fi fost colportat, probabil, de oieri ardeleni în drumurile lor determinate de păstorit, dacă termenul-bază nu ar fi fost cunoscut în regiune. Atestarea *pocăraș*, *pocăraci* într-o microarie din sudul Olteniei, cu infiltrații către Muntenia, se explică prin întâlnirea celor două (cvasi)omofone care s-au suprapus „sprijinindu-se” unul pe altul: pe de o parte, *pocăraș* pentru păstorii români desemnează prin sufixație diminutivală „băiatul ajutor de cioban” (în graiurile românești din Bulgaria se mai numește și *cirac* ‘ucenic [la stână]’, după tc. *çirak*), deci în ierarhia stânei *păcurarul* se departajează terminologic și ierarhic de *păcuraș* (*pocăraș*), pe de altă parte, pentru bilingvii români din Bulgaria, același termen prezintă transparentă lexicală deplină prin posibilitatea corelării evidente cu acțiunea exprimată de verbul *podkarvam* ‘a mâna (vitele, oile)’. Este un caz interesant de întâlnire a doi termeni, aproape identici formal, dar de origini diferite, care vor continua să existe prin „condensare” lexicală. Cel mai recent glosar din Oltenia (*Bărbuș*, Dicț. olt.) atestă termenul care, relativ târziu (avem în vedere confirmarea cuvântului în limba bulgară: *DRB* s. v.; *Selimski* 2006 s. v.; *Manășev*: 112), a înnoit formal un urmaș al lat. *pecorarius*.

Argumentele în virtutea cărora considerăm *pocăraci*, împrumut și totodată, moștenit, ni le oferă *NALR-Olt.* III: h. 417 „Les sens du mot *păcurar*”. Harta excelează în comentarii ample probând cunoașterea termenului, pentru alte zone, dar și pentru provincia respectivă. Răspunsuri de felul „*păcurar* sau *cioban* îi tot una” (pct. 925), ordonate semnificativ 1. ‘cioban’. 2. ‘vânzător de păcură’ (pct. 944, 945, 947, 953, 955, 958–960, 966), delimitate *păcurar* ‘cioban de munte’ (pct. 963, 964, 974) sau subliniate „puțin se mai vorbește” (pct. 936), prin urmare „s-a vorbit”, în același volum, *MN* 65, pct. 945 apărând mențiunea ‘spuneau bătrânii’ (= B), atestă o fostă arie de răspândire a cuvântului moștenit din latină. De aceea nu excludem posibilitatea ca varianta primordială *păcuraș* să fi fost remodelată prin suprapunere cu *pocăraci*. Acceptarea împrumutului în limba română a fost favorizată de pre existența termenului romanic. Fără să absolutizăm necesitatea unui astfel de cadru, subliniem rolul acestuia în facilitarea preluării unui anumit termen, într-un anumit loc și timp. Pe de o parte, nu putem ignora datele *NALR* privitoare la *păcurar* și *pocăraș*, pe de altă parte, avem obligația să valorificăm atestarea

pocăraci la minoritarii români din Bulgaria sau în materialele dialectale bulgărești. În acest sens, consemnarea termenului *pocăraci* în sudul Olteniei nu poate fi o întâmplare, ci rezultatul încrucișării unor paronime, de origini și de vechimi diferite; cu alte cuvinte, la intrarea în limba română, *pocăraci* nu a găsit un loc gol, ci un paronim.

4. Ultimul dintre termenii anunțați: *sămitale* ‘dumitale’, pronume de politețe, a fost atestat în două localități din Bulgaria: Ciuceani [= C] și Slivovik [= S], reg. Montana. *Sămitale* figurează în replica de răspuns la salut: ‘– *Bună ziua!*’ ‘– *Mulțumesc sămitale!*’ (C).

Pentru identificarea acestuia, am avut în vedere partea de răspuns, pe baza verbului *mulțumi*, *mulțămi*, în variante abreviate, din formula integrală de salut, în Muntenia, Moldova, Basarabia, Transnistria. Situații de felul: ‘– *Bună ziua, moșule!*’ / ‘– *Țami mnitale, măi băiete!*’ (Șez. X: 131), ‘– *Bună sară, Ileană!*’ ‘– *Țamă dumitale, Palahie!*’ (Ștefănuță, Valea Nistrului: 27) sau ‘– *Bună noapte!*’ / ‘– *Țam mitale!*’ (Eminescu, Călin Nebunul, *Poezii*, 1967: 71) reprezintă cadrul favorizant pentru aglutinarea verb + pronume: **țammitale*. Modificarea ulterioară *țamitale* > *samitale* > *sămitale* se explică prin comutarea consoanei inițiale [ț] > [s], fapt atestat în graiurile din Bulgaria: *mulțumesc!* (C) sau din Oltenia: *Părinte, venii la Sânsia Ta* [= Sânția] *să-mi faci moliță!* (Șez. XIV: 7).

Formulele de salut, în partea terminală, întâlnite la românii din Ucraina, bazinul Donului premerg aglutinarea amintită: ‘– *Bună ziua!*’ / ‘– *Samo, dumitale!*’ (Bairak, reg. Donețk) ‘– *Bună ziua!*’ ‘– *Samî, dumneavoastră!*’ (Troîtkoe, reg. Luhansk). Schimbarea consonantică la inițială în graiurile românești din Ucraina și Bulgaria, în cazul secvențelor abreviate (*țam*, *țamă* > *sam*, *samă*), a fost precipitată, probabil, de existența formelor *sam* ‘singur’, *samo* ‘numai’, în limbile rusă și bulgară, de care formal au putut să fie apropiate. Prin urmare, tendințele atestate în diverse arii ale dacoromânei s-au finalizat acolo unde au existat factorii care să catalizeze evoluția acestora. Mediul lingvistic slav pentru minoritarii români a contribuit la modelarea unui pronume nou. Atunci când *sămitale*, ca formulă de binețe ‘mulțumesc dumitale’ nu a mai fost înțeles, a fost asimilat pronomelui de politețe, apoi asociat tautologic cu verbul originar: *mulțumesc sămitale!*

5. Primii doi termeni prezentați, controversați ca origine (*neam*) sau neelucidați prin neidentificare (*pocăraci*), prezintă o situație

similară în privința originii și a destinului lor în noua limbă de adopție:

— au parvenit în limba română relativ târziu, conform surselor documentare, probabil spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

— au răspuns unor necesități ale limbii române, create prin învechirea unei construcții retrase la nivel dialectal, tocmai datorită indicelui secund (cf. *Nu a plouat nimic* și *Nu a plouat deloc!*) sau din necesități terminologice în nomenclatura stânei.

— suplinesc termeni învechiți (*nimic* prin conversiune adverbial-adjectivală) sau nesatisfăcători din punctul de vedere al exigențelor vorbitorilor (cf. *strungar* / *pocăraș*, cel de-al doilea, ca diminutiv, sugerând vârsta ca o condiție obligatorie a strungarului pentru a deveni cioban).

— termenii-substitut se motivează pe deplin. Asemănările de formă (*nimic* / *neam*) ajungând până la paronimie (*pocăraș* / *pocăraci*), au favorizat preluarea împrumuturilor care revitalizează construcții cu vechi termeni romanici sau derivate ale acestora.

Cel de al treilea termen, reflex al creativității limbii române, la nivel dialectal, reprezintă desăvârșirea unor tendințe din arii diverse ale dacoromânei acolo unde au existat stimulii necesari. Aglutinarea **țamitale* > *sămitale* a avut loc într-un mediu slav, unde pronumele de politețe cunoaște o poziție precară prin inexistența acestuia în limbile oficiale ale statelor în care trăiesc minoritarii români.

* * *

Situațiile expuse reprezintă cazuri de interferență între elementul romanic învechit și cel slav care regenerează termenii moșteniți, construcțiile în care aceștia sunt asamblați sau stimulează crearea de cuvinte din fondul latin al limbii române.

Literatura

AFLR — Arhiva fonogramică a limbii române a Institutului de Lingvistică “Iorgu Iordan – Al. Rosetti”.

ALRM SN — *Micul atlas lingvistic român* / De E. Petrovici. Vol. I. București, 1956.

ALRR-Munt. și Dobr. — *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea. I–III* / De T. Teaha, M. Conțiu, I. Ionică, P. Lăzărescu, B. Marinescu, V. Rusu, N. Saramandu, M. Vulpe. București, 1996–2001; Vol. IV / De T. Teaha (coord.), I. Ionică, B. Marinescu, N. Saramandu, M. Vulpe. București, 2004.

- ALRT II* — Petrovici E. Texte dialectale culese de ... Suplement la Atlasul lingvistic român II. Sibiu; Leipzig, 1943.
- Bărbuț*, Dicț. olt. — *Bărbuț D.* Dicționar de grai oltenesc. Craiova, 1990.
- Bârlea O.* Antologie de proză populară epică. Vol. I–III. 1966.
- Bugeanu D.* Neam // *LR*. 1967. XVI. N 4. P. 313–314.
- Ciompec G.* Adverbe negative // *Limbă și literatură*. II. P. 485–488.
- Densusianu HLR* — *Densusianu Ov.* Histoire de la langue roumaine. I. Les origines. Paris, 1901.
- DLR* — Academia Română. Dicționarul limbii române (DLR). Serie nouă, București, 1965 și urm.
- DRB* — *Dicționar român-bulgar* / Sub red. acad. Dr. St. Romanski și a lui St. Ilev. Sofia, 1962.
- FOM VIII* — *Nejlovean I.* Basme populare românești. Folclor din Oltenia și Muntenia. București, 1982.
- Graur Al.* Însemnări și rectificări // *GS*. 1933. VI. P. 334–337.
- GS* — *Grai și suflet*. Revista Institutului de Filologie și Folclor, publicată de Ovid Densusianu (București). 1924 ș. u.
- Iovan*, Dicț. — *Iovan T.* Dicționar bulgar-român. 1994.
- Ispirescu*, Basme — *Ispirescu P.* Basmele românilor. 1935.
- Mărgărit I.* Construcții cu negație dublă în graiul românilor din Ungaria // *SCL*. 2003. LIV. N 1–2. P. 227–334.
- Mărgărit I.* Mică vorbă, nimică vorbă. // *LR*. 2004. LIII. N 4. P. 48–55.
- Pann A.* Povestea vorbei. Timișoara, Editura “Facla”.
- Seche L.* Despre etimologia adverbului *neam* // *LR*. XII. N 1. P. 147–150.
- Selinski* 2006 — *Selinski L.* Familija imena ot Severozapadna Bălgaria. Vlaški element. Katowice, 2006.
- Stăncescu D.* Basme culese din gura poporului. București, 1892.
- Șez.* — *Șezătoarea*. Revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Fălticeni, 1892–1929. I–XXV.
- Ștefănuță*, Valea Nistrului — *Ștefănuță P. V.* Cercetări folklorice pe Valea Nistrului de Jos // *Anuarul Arhivei de Folklor* 1937. IV. P. 131–229.
- TD–Bulg.* — *Neagoe V., Mărgărit I.* Graiuri dacoromâne din Nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar. 2006.
- TDM I–III* — Texte dialectale. Muntenia / Sub conducerea lui B. Cazacu. Vol. I. De G. Ghiculete, P. Lăzărescu, M. Marin, B. Marinescu, R. Pană, M. Vulpe. București, 1973; Vol. II. De P. Lăzărescu, M. Marin, B. Marinescu, V. Neagoe, R. Pană, M. Vulpe, București, 1975; Vol. III. De C. Bratu, G. Ghiculete, M. Marin, B. Marinescu, V. Neagoe, R. Pană, M. Tiugan, M. Vulpe. București, 1987.
- Vulpe M.* Subdialectul maramureșan // *Tratat de dialectologie românească* / Coord. Valeriu Rusu. Craiova.